

Key words: binary concept, conceptual metaphor, structural, orientational, ontological metaphors.

Стаття надійшла до редакції 30.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Лисецька Н. Г.

УДК 811.112.2 '38 '42

Н. Г. Лисецька

**СТИЛІСТИЧНЕ НАПОВНЕННЯ АНТИВОЄННОГО
ДИСКУРСУ НА ПРИКЛАДІ ТВОРУ МАРКА РЕЙВЕНГІЛЛА
«FREEDOM AND DEMOCRACY I HATE YOU»**

Мова постійно розвивається, віддзеркалюючи те, що відбувається у суспільстві. Окрім того безмежними є стилістичні можливості, за допомогою яких можна по-різному передати дійсність, прикрасити її або й навіть спотворити. З іншого боку, практично будь-який текст піддається різній інтерпретації і тлумаченню, що дозволяє віднайти нові змісти одних і тих висловлювань. З огляду на це впродовж останніх десятиріч змінився підхід до вивчення стилістичних засобів.

Стиль розглядається не лише як спосіб вираження думки за допомогою граматичних, лексичних та просодичних засобів у залежності від комунікативної ситуації та мети висловлювання (функціональний підхід: Е. Різель, Е. Шендельс, В. Фляйшер, Г. Міхель, Г. Штарке), наміру та впливу на слухача (прагматичний підхід: Б. Зандіх, В. Зандерс), але й у співвіднесеності до того, як воно сприймається та інтерпретується ним. Це залежить від того, якими знаннями володіє той, хто сприймає інформацію і як він налаштований на її опрацювання. Йдеться мова про ментальні та когнітивні здібності реципієнта. Саме це дало поштовх новому (когнітивному) напрямку при вивченні стилістичних характеристик дискурсу, який базується на праці відомих американських лінгвістів Дж. Лакоффа та М. Джонсона «Leben in Metaphern. Konstruktion und Gebrauch von Sprachbildern» [1].

В останнє десятиріччя з'явився цілий ряд праць із дослідження демократичної мови з урахуванням її іделогічного використання та маніпулювання. Це, зокрема, наукові доробки В. Дікмана, Й. Кляйна, Х. Д. Шлоссера [2; 3; 4], проте антивоєнний дискурс М. Рейвенгілла ще не був предметом спеціального пошуку.

Актуальність пропонованої розвідки полягає у дослідженні антивоєнного дискурсу на основі твору М. Рейвенгілла «Свобода та демократія, я вас ненавиджу» з урахуванням когнітивного підходу при проведенні стилістичного аналізу.

Метою пошуку є вивчення стилістичних засобів твору у поєднанні з їх концептуальними характеристиками.

Окреслена мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) виявити основні стилістичні фігури твору антивоєнного дискурсу, якими досягається найбільший ефект впливу на читача; 2) вивести імпліцитні смисли, які активуються при сприйнятті досліджуваного твору; 3) визначити основні концепти, які вказують на небезпеку розвитку воєнного дискурсу.

Об'єктом дослідження є вивчення стилістичних засобів антивоєнного дискурсу на прикладі твору М. Рейвенгілла «Свобода та демократія, я вас ненавиджу».

29 вересня 2010 р. на сцені театру Berliner Ensemble відбулася прем'єра праці М. Рейвенгілла «Свобода та демократія, я вас ненавиджу», яка називалася «Freedom and Democracy I hate you». Вистава викликала великі дискусії як жанр сучасного мистецтва, який так тонко відтворює нашу реальність і спрямований проти війни та насилля. Він вражає своїм багатим стилістичним наповненням і заставляє читача задуматись над сьогоденням.

Оригінал твору складається з 16 сцен. Для аналізу ми відібрали насамперед ті, що були поставлені у театрі. Такий підхід дасть змогу поєднати реалії письмового й усного дискурсу, залучаючи до фактичного матеріалу ті враження та судження, що отримав глядач від п'єси.

Чітка структура та метафоричність, побудована на тропях та фігурах додавання, є невід'ємними складовими твору. Уже перша сцена «Die Troerinnen» починається з незвичного хору жінок, бо там не співають, а оповідають. Ми довідуємося про історію кожної жінки, не знаючи її імені, екстраполюючи одночасно побачене на себе, де кожна з них є однією з нас. Перше речення починається з корекції: *Wir wollen euch was fragen. Ich will euch was fragen:...*, власне, ми, кожна з нас, а, отже, я хочу вас запитати: *Warum bombardiert ihr uns?* Питання *Warum* повторюється на початку та в кінці реплік жінок (Kyklus-Wiederholung), твердження «*Wir sind die Guten*» та антитези *Aber ihr-, Nur ihr-, Und jetzt kommt ihr* – як ехо пронизують цілий твір.

Фігури додавання на кшталт *Wir alle – alle von uns; Seht uns an. Seht uns einmal an. Seht uns alle genau an* є не лише експліцитно вираженими анафорами, епіфорами, підсиленням, кільцевим повтором, клімаксом тощо. Це насамперед поділ на «нас», «хороших людей», і «інших», яких ми не розуміємо і не хочемо розуміти. Такий завуальований, метафоричний зміст досягається саме завдяки вище зазначеним стилістичним фігурам, що є свого роду «фігурами у фігурах», тобто метафорою в анафорі, епіфорі, клімаксі тощо. Безпосереднє звертання дійових осіб до публіки, людей з найближчого оточення, дозволяє добитися необхідного ефекту – заставити читача/глядача вилучити зміст, читаючи з-поміж рядків: «Починаймо з нас!».

Тонку іронію відчуваємо у рядках: *Und was seht ihr? Ihr seht die Guten*. Все, що нас та наші сім'ї оточує, є добрим: біо-їжка, гарна місцевість та нова машина, хороші сусіди, повідомлення в газеті про солдат та їхню долю, благодійницька діяльність заради знедолених – це все вражає «нас» (і мене як жінку), як і кожну добру людину та свідчить, що я добра (читаємо імпліцитно). Проте антитеза та апозіопеза (незавершена думка, обрив речення) у висловлюванні *Ich tue Gutes, während ihr...* відокремлює ще більше «нас» від «вас».

Внутрішнє мовлення у формі фіктивного діалогу (*Seht ihr, wer ich bin? Ja? Wie gut wir alle sind. Wie gut Freiheit und Demokratie in Wahrheit sind. Also bitte tut uns nichts...*) зосереджено на протиставленні добра й зла (*Das ist falsch. Falsch. Warum macht ihr das? – Warum? ... – Wir sind die – die Guten. – Das stimmt. Die Guten.*) Як видно із прикладів, наростання семантичної напруги досягається на основі одноструктурних та неповних речень (еліпсів). Синтаксично незавершене порівняння (апозіопеза) (*Ihr jagt uns einfach in die Luft wie ...*) та клімакс (*Es ist beängstigend. Erschreckend. Schrecklich.*) є кульмінацією семантичного навантаження.

У подальшій дії твору ми дізнаємося про давню подругу, яка була теж доброю людиною (ангелом), проте «ті» (злі) знищили її фізично й духовно: *Und diese scheid – oh tut mir leid – die Flammen fraßen sich einfach durch ihren Körper, sie wurde durchs Fenster geschleudert und lag schreiend auf dem Gehsteig. Sie war ein Engel..., und jetzt liegt sie da und schreit voller Schmerz: «HILFE OH HILFE OH HILFE OH HILFE»*. Вона лежить безпомічна на бруківці і волає про допомогу. Емфаза у формі повтору *OH HILFE* є імпліцитною критикою слабкої половини людства та заклик до того, щоб перестати принижуватися.

Кільцевий повтор із питальним словом «*Warum?*» проходить червоною ниткою по всьому тексту (*Warum bombardiert ihr uns? – Bitte wir wollen verstehen. Wollen wir. Warum bombardiert ihr...?*). Експліцитно відчувається напруга (від страху перед бомбардуванням), а імпліцитно – протиставлення («нас» з «вами», «своїх» з «чужими», «добрих» з «поганими»). Не дочекавшись реакції, виникає наступне (риторичне) запитання, яке містить імпліцитно відповідь на попереднє: *Wie kann man den Guten das antun?* Увага фокусується на іменник «*den Guten*». Сема «добре» посилюється у подальших рядках у словосполученнях *gute Menschen, sehr gute Menschen* та еліпсах – *Gut so. – Gut so. – Gut so*, що є свого роду змістовою кульмінацією у формі клімаксу та означає у якійсь мірі примирення.

У своєму діалозі з «іншими» жінки намагаються вплинути на останніх, підкреслюючи їх достоїнства і закликаючи показати їх на конкретних справах [5, с. 13]:

- *Wir wissen, dass eure Kultur sehr anders ist.*
- *Und das ist okay. Wir akzeptieren das.*
- *Wir tolerieren, wir akzeptieren, wir begrüßen –*

- *Wir begrüßen – genau – wir begrüßen Andersartigkeit.*
- *So machen das gute Menschen.*
- *Überall. Gute gute gute gute gute gute gute gute Menschen.*

Bitte, ihr seid auch gut. Natürlich seid ihr das. Müsst ihr sein... Bitte zeigt mir ein bisschen davon.

Проте ніяких змін жінки у темряві не побачили, «ті» так і залишились на іншій стороні. Брутальна реальність продовжується, що виражається на основі дослівного контактного повтору (*Weiter und weiter und weiter und weiter und weiter*). Сполучник «und» та відсутність розділових знаків імплікують сему протяжності та нескінченності.

Після наступної повітряної атаки, де гинуть люди, з вуст жінок виривається гірка правда: – *Ihr seid keine Menschen. Ich sehe euch nicht als Menschen. Ihr seid Bomben. Ich sehe euch an. Und ich sehe nichts als eine Bombe. Ich sehe euch und höre euch ticken und ich spüre nur Angst, und Wut und Ekel. Nur das.* Метафора «*Ihr seid Bomben*», яка виступає гіперонімом до дій «інших» (*Ich sehe euch und höre euch ticken*), клімакс (*und ich spüre nur Angst, und Wut und Ekel*) та синтаксичний еліпс (*Nur das*), який стоїть як доповнення у кінці монологу і є своєрідним підсумком, свідчать про реальну оцінку до «тих інших» / «злих». Це підсилюється емфазою у поєднанні з дослівним повтором (*Ihr BÖSEN BÖSEN BÖSEN BÖSEN BÖSEN*). Використовуючи гру слів, жінки пропонують *Demokratie und Freiheit. Freiheit und Demokratie.*

Наскільки важливими є демократія і свобода показує стилістична фігура протиставлення «Correctio»: *Klingt das denn nach großen, schwierigen Wörtern? Das sind sie nicht... sind sie nicht, ...*, яка завершується пролепсою *... das sind Instinkte... das sind menschliche Instinkte und wenn ihr nur ... wir können euch befreien, und dann versteht ihr, genießt ihr Freiheit und Demokratie. Denkt daran, ihr bekommt Freiheit und Demokratie ...* Апозіопеза *wenn ihr nur ...* та метафора *wir können euch befreien...* свідчать про ще не зовсім втрачені надії на розуміння та зміну в сторону доброго «тих інших». Проте це залежить від бажання останніх.

На несподівану кінцівку сцени налаштовує текст англійською мовою та постать солдата, що виходить із-за куліс [5, с. 16]:

- *There will be good everywhere.*
- *And then everyday, peace will be war.*
- *I open battle.*
- *I declare war.*

Оксиморон «мир буде війною» та граматичний паралелізм однотипних синтаксичних структур із егоцентричним підметом «Я» (Я відкриваю битву. Я оголошую війну.) дають зрозуміти, що насилля, війни, терор стали всесвітньою проблемою, яку нелегко подолати. Позитивне вирішення залежить від тих, хто «там», «нагорі», хто вирішує долі «інших».

Солдат піднімає меч і промовляє:

- *In the name of the good people – begin.*

Ця іронія, несумісна з позиціями християнства і добра, показує нам реальність сьогодення.

Назвемо концепти, які утворились у слухача чи читача після сприйняття метафор та образних стилістичних засобів у першій сцені: 1) добрі люди – це ми, або ті, хто з нами; 2) добро – це гарний; 3) демократія і свобода – це людські інстинкти, які треба здобути; 4) ми, добрі люди, – визволителі (можемо вас звільнити, і тоді ви зрозумієте і будете насолоджуватися демократією і свободою); 5) війна в ім'я добрих людей.

Концептуальна картина воєнних дій в сьогоднішній час та її власна історія своєї країни є нерідко першоджерелами формування воєнного дискурсу. Його може творити також певна молодіжна субкультура. Про це свідчить, зокрема, зростаючий інтерес німецької молоді до правоцентричної сцени. Вивченням мови правих екстремістів на прикладі вісника «*Freier Rundbrief Dresden*» займався Махі Копанг [6]. Аналізуючи рубрику «Солдати розповідають», дослідник вказує на зв'язок лексики з політикою націоналсоціалізму. Автори статей не ставлять своїх прізвищ, а використовують скорочення або псевдоніми на кшталт «*Varulv*», «*der Schreihals*», «*Ein Deutscher*». Прихильники правоекстремистського угруповання називають себе *Kameraden*, *Freiheitliche Kräfte*, *Ein Jeder*, *Jeder einzelne von uns*, *die deutsche Jugend*. Решта – це інші, які відбирають робочі місця, і яких зневажливо називають *Neger*, *Bastard*, *Gutmenschen*, *Vorzeigeneger*. Вражаючим прикладом цієї сцени є побажання на Новий рік „*Einen guten Sprung ins neue Kampffahr*”, вираз *guten Rutsch* уникають, оскільки вважають, що він запозичений з єврейської *Rosch ha-Schanach*, що в перекладі означає *Kopf (Anfang) des Jahres*. Такого роду дослідження доводять, що воєнний дискурс існує та є нині у певних колах актуальним. Націоналсоціалісти мали свій концептокорпус політичної лексики. Йдеться мова не про професійний дискурс солдат та військових, а про дискурс прихильників цих воєнних настроїв.

У сцені «*Furcht und Elend*» простежуємо страх батьків за свою дитину, які намагаються вберегти її від жахливих подій терору (хоча саме це слово у творі не називається), який проник у все, він повсюду:

OLIVIA *Ja, Liebling, es gibt einen Krieg, aber das ist nicht unser Krieg, wir ... er ist weit weg, dieser Krieg ist so weit, weit, weit weg. Okay? Okay? Wir ...schläfst du jetzt für Mama? Machst du das? Braver Junge, Alex. Nacht. Nacht.* [5, с. 31]

Контактні повтори слів і речень (*weit, weit; Nacht. Nacht.*) або дистанційні дослівні та часткові (*einen Krieg ... nicht unser Krieg...dieser Krieg*), незавершені висловлювання (апозіпези: *wir ... er ist weit weg; Wir...schläfst du jetzt für Mama?*), неповні речення (еліпси: *Okay? Okay?... Braver Junge, Alex. Nacht. Nacht.*) свідчать про велике збудження та напругу. Проте поєднання іменника «*Krieg*» із неозначеним артиклем (*einen Krieg* – якась війна), присвійним займенником (*nicht unser Krieg* –

не наша війна) та вказівним (*dieser Krieg* – ця війна), які виступають у ролі означень, викликає іронію, породжену страхом за своє життя та байдужістю, щоб щось для цього зробити.

При сприйнятті цієї сцени активуються такі концепти:

- 1) сімейне життя – невіддільне від страху і насилля, якщо поруч війна;
- 2) війна, яка йде перед твоїми дверима – це далеко, вона тебе не стосується;
- 3) проблеми немає, якщо не хочеш її бачити;
- 4) втікати від проблеми – це не вирішення проблеми.

У сцені «Krieg und Frieden» ми знаходимо розв'язку подій попередньої. Хлопчик, який не міг спати, знову і знову бачить страхітливий сон: солдат без голови з'являється щоночі, бо хоче мати його (Алекса) голову. Лише тоді він отримає винагороду:

SOLDAT *Und der Soldat schrie: Ich habe gekämpft. Ich will meinen Lohn.* –

ALEX – *Raus, raus hier, weg. Du bist ein Monster. Monster / Monster Monster Monster Monster MONSTER MONSTER. Ich muss kotzen bei deinem Anblick. Du bist kein Mensch.* ... [5, с. 38]

На основі контактного дослівного повтору іменника *Monster* можна вилучити імпліцитно такі змісти: 1) у реченні *Du bist ein Monster* воно виступає ремою, що означає щось нове, у даному випадку усвідомлення того, що таке монстр; 2) наступне речення розпочинається словом *Monster* (анадиплоз), яке вказує на тему, що імплікує певну часову протяжність та бруталне майбутнє; 3) іменник *Monster* повторюється сім разів, два останні слова написані великими буквами (емфаза) *MONSTER MONSTER*, що вказує на градацію – «велика небезпека». Окрім того, мале хлоп'я символізує наступність: все повторюється, зло також. Невинне дитя може стати згодом монстром. Автор намагається вказати на небезпеку, яка на нас чатує, проте ми не завжди сприймаємо її як таку. Ці змісти формують такі концепти: 1) солдат – монстр; 2) той, хто бореться, має мати винагороду; 3) діти продовжують справи дорослих; 4) життя – безкінечна боротьба (війна).

Стилістичне наповнення твору допомагає реципієнту вловити приховані смислові тонкощі та заставляє його по-справжньому замислитися. Виведені на основі стилістичного аналізу концепти можуть бути висвітлені у подальших наукових розвідках, присвячених засобам вербалізації та об'єктивації антивоєнного дискурсу.

Список використаної літератури

1. Lakoff G. *Leben in Metaphern. Konstruktion und Gebrauch von Sprachbildern.* Aus dem amerikanischen übersetzt von Astrid Hildenbrand / G. Lakoff, M. Johnson. – 5. Auflage. – 2007. – Heidelberg : Carl-Auer-Systeme-Verl. – 272 S. **2. Dieckmann W.** *Demokratische Sprache im Spiegel ideologischer Sprach(gebrauchs)konzepte* / W. Dieckmann //

Sprache und Politik. Deutsch im demokratischen Staat. Thema Deutsch. Band 6, 2005. – Mannheim: Dudenverlag. – S. 11 – 29. **3. Klein J.** Demokratischer Wortschatz und Gebrauch. Grundwortschatz der Demokratie / J. Klein // Sprache und Politik. Deutsch im demokratischen Staat. Thema Deutsch. Band 6, 2005. – Mannheim: Dudenverlag. – S. 128 – 140. **4. Schlosser H. D.** Die ins Leere befreite Sprache. Wendetexte zwischen Euphorie und bundesdeutscher Wirklichkeit / H. D. Schlosser // Germanistische Linguistik. Sprache und Kommunikation in Deutschland Ost und West. Hrsg. Manfred W. Hellmann u. M. Schröder, 2008. – Hildesheim: Olms. – S. 317 – 332. **5. Ravenhill M.** „Freedom and Democracy I hate you“ / M. Ravenhill // Berliner Ensemble. Programmheft Nr.123. – Berlin: Berliner Ensemble, 2010. – 105 S. **6. Konang. M.** Die Untersuchung der Sprache des Rechtsextremismus anhand des «Freien Rundbriefs Dresden» // Schuppener Georg. Sprache des Rechtsextremismus. – Leipzig: Edition Hamouda, Wissenschaftsverlag, 2010. – S. 63 – 73.

Лисецька Н. Г. Стилістичне наповнення антивоєнного дискурсу на прикладі твору Марка Рейвенгілла «Freedom and Democracy I hate you»

Стаття присвячена антивоєнному дискурсу. На прикладі твору М. Рейвенгілла «Свобода та демократія, я вас ненавиджу» // «Shoot / get treasure / repeat» вивчаються стилістичні фігури (тропи, іронія, клімакс, дистанційний та контактний повтор, апозиопеза) та метафорика, які дають можливість реципієнту зрозуміти приховані смислові тонкощі та відчутти гірку іронію, в якій він перебуває. Виведені на основі стилістикума концепти показують небезпеку розвитку воєнного дискурсу. Також намічені перспективи подальшого дослідження данної теми.

Ключові слова: дискурс, метафора, концепт, іронія, повтор.

Лисецкая Н. Г. Стилистическое наполнение антивоенного дискурса на примере произведения Марка Рейвенгилла «Freedom and Democracy I hate you»

Статья посвящена антивоенному дискурсу. На примере произведения М. Рейвенгилла «Свобода и демократия, я вас ненавижу» // «Shoot / get treasure / repeat» изучаются стилистические фигуры (тропы, ирония, климакс, дистанционный и контактный повтор, апозиопеза) и метафорика, которые дают возможность реципиенту понять скрытые смысловые тонкости и позволяют прочувствовать горькую иронию, среди которой он находится. Выведенные на основе стилистикума концепты показывают опасность развития воєнного дискурса. Также намечены перспективы дальнейшего изучения данной темы.

Ключевые слова: дискурс, метафора, концепт, ирония, повтор.

Lysetska N. G. Stylistic Means of the Anti-War Discourse (on the example of the novel «Freedom and Democracy I Hate you» by Mark Ravenhill)

The article is devoted to anti-war discourse. On the example of the novel «Freedom and Democracy I hate you» // «Shoot / get treasure / repeat» by Mark Ravenhill stylistic (metaphor, irony, climax, distant and contact repetition, aposiopesis) and metaphoric means are studied. They give the possibility for the recipient to understand the implied shades of meanings and feel the bitter irony which surrounds him. The received concepts show the danger of the war discourse development. The prospects of the subject at hand further study are outlined as well.

Key words: discourse, metaphor, concept, irony, repetition.

Стаття надійшла до редакції 24.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Дмитренко В. І.

УДК 811. 112. 2 ' 373. 7

М. П. Лозицька

**ОСОБЛИВОСТІ СЕМАНТИКИ ГЕНДЕРНО
МАРКОВАНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ СУЧАСНОЇ
НІМЕЦЬКОЇ МОВИ**

Сучасна лінгвістика розвивається в умовах глобалізації та націлена на міжпредметну та міжгалузеву інтеграцію. Дослідження у галузі фразеології експлікують сукупність галузей, напрямків дослідження, які формують сучасне мовознавство та представляють фразеологію як інтегральну підсистему мови.

Конструктивні розробки щодо зовнішньо- та внутрішньосистемних властивостей фразеологізмів представлені у працях вітчизняних та зарубіжних (В. В. Виноградов [1], О. М. Бабкін [2], В. П. Жуков [3], О. І. Молотков [4], В. М. Мокієнко [5], В. Л. Архангельський [6], Л. Г. Скрипник [7], Ф. П. Медведєв [8], В. М. Телія [9], М. Леонідова [10], К. Нічева [11]) лінгвістів.

Вивчення *гендера* та гендерних відносин є надзвичайно складним та суперечливим. Перші спроби чіткого визначення поняття *гендер* були у представників феміністичної лінгвістики – галузі мовознавства, що виникла у 60-х роках минулого століття. Зокрема, С. де Бовуар у своїй праці «Друга стаття» вперше висловлює твердження про те, що стаття – це біологічний феномен, а гендер – соціальний [12]. Її послідовниця антропологістка Н.-К. Матьє припускає, що існує три парадигми концептуалізації гендерно-статевих відносин. Першу